

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ»**

Виконала:
магістрантка 2 курсу, SoO2-M21z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гурба Юлія Анатоліївна

Науковий керівник: **Гевчук Н.С.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Рецензент: **Опалюк Т.Л.**,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувачка кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Аналіз понять «толерантності» та «толерантного ставлення» до дітей з інвалідністю у сучасній літературі.....	8
1.2. Підходи до розуміння толерантності в історичному контексті.....	17
1.3. Роль закладу загальної середньої освіти у формуванні толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	33
2.1. Аналіз діяльності закладу загальної середньої освіти щодо формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.....	33
2.2. Методика дослідження рівня сформованості толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.....	39
2.3. Результати дослідження рівня сформованості толерантного ставлення школярів до дітей з інвалідністю.....	52
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	62
3.1. Програма формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.....	62
3.2. Соціально-психологічний тренінг для педагогів як форма просвітницької роботи щодо формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.....	91
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	105
ДОДАТКИ.....	118

ВСТУП

Складні політичні, економічні, соціальні умови загострили перед Україною, питання про існування різних культур, народів, релігій на основі взаєморозуміння, миру. У сучасному суспільстві набули розповсюдження прояви байдужості, агресивності, насильства, дискримінації, нетерпимості та неповаги до людей іншої нації віри, культури, іншої точки зору. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема формування в суспільстві толерантності як моральної якості особистості, в основу якої покладено ціннісне ставлення до інших людей, до себе, до оточуючого середовища. Толерантність виявляється в доброзичливості, чуйності, співчутті, терпимому ставленні, повазі до інших людей, незалежно від їхніх поглядів, звичок, характеру, темпераменту, національної та релігійної приналежності [65, с. 21].

Особливо необхідними до реалізації та впровадження в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти є питання толерантності та толерантного ставлення до дітей з інвалідністю. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей з особливими потребами та забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для навчання дітей з особливими потребами. Ця ідеологія передбачає передусім толерантне ставлення суспільства до дітей із особливими освітніми потребами [62].

Національною радою реформ визнано інклюзивну освіту одним із пріоритетів розвитку держави, що є одним із основних чинників реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. В основу дослідження покладено такі нормативні документи, як: Конституція України (1996 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про загальну середню освіту» (2020 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 роки» (2014 р.) «Концепція «Нова українська школа» (2016 р.), «Концепція розвитку інклюзивної освіти» (2010 р.), «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2018 р.), «Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в

закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (2018 р.), Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021 р.) та інші нормативно-правові акти, що регламентують розвиток інклюзивної освіти та акцентують увагу на необхідності формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладів загальної середньої освіти [9, с.14-15].

Необхідність формування в дітей толерантності акцентовано в педагогічній спадщині Г. Ващенко, О. Духновича, Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтессорі, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Френе, Р. Штайнера та ін.

Різні аспекти толерантності відображено у працях філософів (В. Андрущенко, М. Бабія, Є. Більченко, В. Кременя, Р. Кузьменко, Д. Свириденко, Н. Семенюк В. Пісоцького та ін.); соціологів (Е. Дюркгейма, Г. Зиммеля, О. Конта, М. Маковецького, П. Сорокіна, О. Швачко та ін.); психологів (О. Бабчук, І. Беха, Г. Кожухаря, В. Лапи, В. Ситарова та ін.); педагогів (Ш. Амонашвілі, О. Безкоровайної, Г. Васильєвої, О. Савченко, П. Степанова, М. Чайковського та ін.).

Проблема толерантності розглядається у працях зарубіжних дослідників (А. Камю, П. Кінга, О. Конта, А. Маслоу, С. Мендус, Г. Оллпорт, Б. Рієрдон, Ж. Сартра, М. Уолцера, В. Франкла, Е. Фромма, К. Ясперса та ін.), які пронизані ідеями гуманізму, побудови толерантних стосунків між людьми в суспільстві.

Сучасна педагогічна наука розглядає питання формування толерантності молодого покоління в різних аспектах: загальні питання вивчення потенціалу полікультурного виховання щодо формування толерантної особистості (І. Абакумова, А. Джуринський та ін.); технологічні питання формування толерантності у школярів і студентів (Л. Бернадська, Т. Білоус, О. Волошина, О. Грива, В. Нечерда, О. Скрябіна та ін.); особливості формування толерантного інклюзивного простору у навчальному закладі розглядали у своїх

працях Л. Будяк, Ж. Верьовкіна, І. Зверєва, Ю. Кушнір, В. Любарець, В. Оверчук та ін.

Отже, актуальність означеної проблеми, її недостатня розробленість у сучасній педагогічній теорії та практиці, визначені суперечності зумовили вибір теми дипломної роботи магістра: *«Формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти»*.

Об'єкт дослідження – процес формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.

Предметом дослідження є програма формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.

Мета роботи – дослідити процес формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз понять «толерантності» та «толерантного ставлення» до дітей з інвалідністю у сучасній літературі.
2. Окреслити роль закладу загальної середньої освіти у формуванні толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.
3. Дослідити рівень сформованості толерантного ставлення школярів до дітей з інвалідністю.
4. Розробити програму формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану її вивчення, узагальнення та систематизація теоретичних положень, контент-аналіз планів виховної роботи;

емпіричні: включене спостереження, анкетування за допомогою Гугл форм; бесіди з метою визначення основних проблем, з якими зіштовхується педагогічний колектив щодо питання толерантного ставлення до дітей з інвалідністю та визначення рівня сформованості толерантного ставлення до дітей з інвалідністю у здобувачів освіти (учнів ліцею).

статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали дипломної роботи магістра можуть бути використані здобувачами вищої освіти при вивченні психології дитини з особливими освітніми потребами, психодіагностиці тощо; проходженні психологічної та педагогічної практики; вихователями, асистентами вчителя в інклюзивному класі, психологами закладів з інклюзивним та спеціальним навчанням, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів; в створенні програми формування толерантності у здобувачів освіти, вчителів, батьків в умовах інклюзивного навчання, яка може бути впроваджена в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти у різних формах.

Експериментальною базою проведення дослідження є Кам'янець-Подільський ліцей №3 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи магістра були апробовані на XXXIV Міжнародній науковій інтернет конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (10 січня 2022 р., університет Григорія Сковороди в Переяславі) та науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2021 р.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю у збірнику матеріалів XXXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Гурба Ю.А. Теоретичний аналіз поняття «толерантність» щодо дітей з інвалідністю у вітчизняній та зарубіжній літературі. Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матеріалів XXXIV Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф. (м. Переяслав, 10 січня 2022 р.). Переяслав, 2022. Вип. 34. 251 с., С. 144-148).

Дипломна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (96 найменувань), додатків. Загальний

обсяг дипломної роботи магістра 116 сторінок, з них – 112 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі магістра зроблені теоретичні узагальнення основних результатів дослідження та представлено практичне розв'язання проблеми формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.

Результати проведеного дослідження свідчать про ефективність виконання поставлених завдань дослідження, що в свою чергу дає нам підстави для формулювання наступних *висновків*:

1. Здійснено теоретичний аналіз понять «толерантності» та «толерантного ставлення» до дітей з інвалідністю у сучасній літературі.

Аналіз філософської літератури дозволяє стверджувати, що категорія «толерантність» знайшла своє відображення у працях мислителів – представників різних історичних епох і філософських напрямів. Як категорія етики толерантність має витоки з гуманістичних тенденцій – вона визнає історичне право на несхожість людей, логік, поглядів, культур і неодмінну цінність кожної особистості та якостей, що відрізняють одну людину від іншої. Соціологічна наука розуміє толерантність як соціально-духовний феномен (В. Гараджа, Р. Кузьменко), універсальну загальнолюдську цінність, моральний ідеал, що формується в результаті історичного добору правил співіснування, норм поведінки і переходить на рівень світоглядних позицій у пізнанні суб'єктів взаємодії, основу для побудови людських взаємин (О. Швачко).

Поняття «толерантність» у психологічних дослідженнях розглядається як ознака особистості, що стала на шлях саморозвитку і прагне до гармонії як усередині себе, так і у відносинах з оточуючими. Встановлено, що толерантність – інтегрована якість. Якщо вона сформована, то проявляється в усіх життєвих ситуаціях і щодо всіх людей. У той же час людина може бути толерантною у відносинах з близькими, знайомими, але зневажливо, нетерпимо відноситися до людей іншої віри або національності. У зв'язку з цим, на наш погляд, можна говорити про міжособистісну, соціальну,

національну толерантність і віротерпимість. Міжособистісна толерантність проявляється по відношенню до конкретної людини, зокрема, до людини з особливими освітніми потребами, конкретної групи, національна – до іншої нації; віротерпимість – до іншої віри.

2. Окреслено роль закладу загальної середньої освіти у формуванні толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.

Подолання упередженого ставлення до дітей з обмеженими можливостями є одним з ключових завдань реформування освіти України та відповідно до положень Концепції Нової української школи потребує активного насичення змісту освітньої системи гуманістичними цінностями. Система освітніх послуг, що забезпечує права дітей на освіту та навчання за місцем їх проживання, і є підґрунтям для отримання освітніх послуг дітьми з особливими потребами, зокрема з особливостями психофізичного розвитку, в умовах закладів загальної освіти називається інклюзивною освітою.

На сьогодні модель інклюзивного навчання є саме тією моделлю, яка дає можливість кожній дитині реалізувати власний потенціал. Спільне навчання учнів з особливостями розвитку поряд із здоровими однолітками, які не мають порушень у фізичному розвитку, є визначним етапом соціалізації всіх дітей-учасників інклюзивного процесу, оскільки саме тут формується їх світоглядна позиція та ціннісні орієнтири, закріплюються індивідуальні моделі взаємин з іншими людьми. введення дітей із особливостями психофізичного розвитку в єдину систему навчання і виховання вимагає підготовки спеціальних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців-дефектологів. У свою чергу, це вимагає розробки і впровадження нових, особливих підходів дотехнології в організації навчального процесу, створення програм, необхідних для підготовки фахівців, які будуть працювати в спеціальних установах, а також створення програм і умов для навчання і виховання таких дітей.

3. Досліджено рівень сформованості толерантного ставлення школярів до дітей з інвалідністю.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився нами з 2021-2022 н.р. та передбачав наступні дії:

1. Контент-аналіз планів виховної роботи школи та класних керівників.
2. Вивчення думки експертів (вчителів, класних керівників, соціального педагога, психолога, асистентів вчителів, адміністрації школи) щодо труднощів, з якими вони зіштовхуються в процесі формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю у школі.
3. Визначення рівня сформованості толерантного ставлення школярів до дітей з інвалідністю.

Експериментальною базою дослідження виступив Кам'янець - Подільський навчально-виховний комплекс №3 у складі загальноосвітньої школи I-III ст та ліцею Хмельницької області (з 01 вересня 2022 року – Кам'янець-Подільський ліцей №3 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області). В якому, станом на 01 вересня 2021 року нараховувалося 16 інклюзивних класів, загальна кількість дітей, що мають особливі освітні потреби – 41 особа; станом на 01 вересня 2022 року нараховується 19 інклюзивних класів, загальна кількість дітей, що мають особливі освітні потреби – 49 осіб.

На першому етапі констатувального експерименту нами було проаналізовано плани виховної роботи школи та класних керівників. Метою контент-аналізу планів було визначення частки та наявності форм та методів роботи по формуванню толерантного ставлення до дітей з інвалідністю.

Таким чином, нами було проаналізовано 16 планів виховної роботи класних керівників, де навчаються діти з інвалідністю, план виховної роботи школи на перший та другий семестри 2021-2022 н.р., а також плани роботи соціального педагога та психолога. Отримані дані дали нам підстави стверджувати, що заходи щодо формування толерантності до дітей з інвалідністю недостатньо представлені у планах роботи закладу загальної середньої освіти та мають переважно теоретичне спрямування, що підкреслює значущість нашого дослідження. З метою вивчення думки експертів (вчителів,

класних керівників, соціального педагога, психолога, асистентів вчителів, адміністрації школи) щодо труднощів, з якими вони зіштовхуються в процесі формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю у школі, нами було проведено анкетування (за допомогою Гугл форми) 56 респондентів. Отримані результати дали нам підстави стверджувати, що у закладах загальної середньої освіти необхідно налагодити систему підтримки та соціально-психологічної допомоги дітям з інвалідністю.

Констатувальним етапом експерименту було охоплено 202 школяра Кам'янець-Подільського навчально-виховного комплексу №3 у складі загальноосвітньої школи I-III ст та ліцею Хмельницької області (з 01 вересня 2022 року – Кам'янець-Подільський ліцей №3 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області), які навчаються разом із дітьми з особливими освітніми потребами (з 2 по 10 класи). Критерієм *когнітивного* компонента ми обрали розуміння сутності толерантності та її значення в житті людини, критерієм *емоційно-ціннісного* компонента – здатність до емпатії, критерієм *поведінково-діяльнісного* компонента – толерантну поведінку (за Л. Канішевською). Зважаючи на визначені нами показники, виокремлено три рівні сформованості толерантності в школярів до дітей з інвалідністю: рефлексивний, ситуативний, початковий.

За результатами констатувального етапу експерименту розподіл респондентів за рівнями сформованості толерантності мав такий вигляд: рефлексивний рівень – 14,07% учнів, ситуативний рівень – 36,19% школярів, початковий рівень – 49,74% учасників експерименту.

4. Розроблено програму формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.

З метою організації формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю, нами була розроблена комплексна програма «Всі ми – різні, але всі ми – рівні». Метою програми визначено формування уявлення про толерантність як універсального принципу життя людини; виховання толерантності як необхідної особистісної якості учнів.

Завданнями програми:

- ознайомити учасників програми з поняттями «толерантність» і «толерантна особистість», «толерантність до людини з особливими освітніми потребами»;
- розвивати уяву, здатність до емпатії, співпереживання і співчуття, довіру, гідність і самопізнання як елементи толерантності в контексті взаємин з іншими дітьми, зокрема, які мають інвалідність.
- виховувати спостережливість, чуйність, взаємоповагу, людяність, терпимість і небайдужість, уважність і повагу до дітей з особливими освітніми потребами;
- виховувати здатність бачити і розуміти відмінність іншої людини від себе, вчити встановлювати стосунки на доброзичливій основі;
- сприяти формуванню ціннісних установок на толерантне спілкування та навичок толерантної поведінки, звичок;
- навчити учасників конкретних прийомів, що допомагають розвинути в собі якості толерантної особистості.

Цільова аудиторія: здобувачі освіти, віком від 10-15 років.

Структура програми: 5 занять тривалістю 60 хвилин.

Методи роботи: психодіагностика, рухливі ігри, бесіди, обговорення, мозковий штурм, метод групової дискусії, робота в підгрупах, групах (виконання творчих завдань), виконання малюнків.

З метою підвищення обізнаності педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти та покращення процесу формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю, нами був розроблений та проведений соціально-психологічний тренінг «Особливості інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти й формування толерантного ставлення до дітей з інвалідністю».

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань цієї теми та потребує подальшої роботи у цьому напрямі, що передбачає вивчення думки батьків дітей із типовим розвитком та батьків, які виховують дитину з особливими

освітніми потребами до питання толерантного ставлення до дітей з інвалідністю в умовах закладу загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабчук О.Г. Особливості толерантності осіб з різними типами емоційності : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Одеса, 2012. 222 с.
2. Бабчук О. Г. Толерантність у співвідношенні з індивідуально-типологічними характеристиками товариськості / О. Г. Бабчук // Наука і освіта. 2010. № 9. С. 17-21.
3. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Державний заклад «Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ, 2006. 467 с.
4. Береговий Я. А. Актуальні проблеми впровадження толерантності в суспільно-державну і міжнародну практику : доповідь на Черкаській обласній конференції 15.11.2005 р. Педагогіка толерантності. 2006. № 1. С. 47-59.
5. Березка С. В. Особливості застосування арт-терапії у роботі з дошкільниками з порушеннями інтелекту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Херсон, 2018. № 1. С. 208-214.
6. Більченко Є. Ідентичність і толерантність : до проблеми співвідношення. URL: <http://poezia.org/ua/publications/16814/print>
7. Блеч Г. О., Хайдарова О. С. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для учнів 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів з помірними інтелектуальними порушеннями. URL: <https://docs.google.com/document/d/0B3m2TqBM0APKNUZIME8xWktMM28/edit?resourcekey=0-esPYAMWQ2FGRjcpFkNrVZg>
8. Бобренко І. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Лікувальна фізична культура» для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями. URL:

<https://docs.google.com/document/d/0B3m2TqBM0APKc19MZnF5NXpxLUk/edit?resourcekey=0-JnoZIZbAdLzEtHW6L6SzWw>

9. Васильєва Г.І. Формування методичної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзивного середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2021. 253 с.

10. Васильєва Г.І. Позиції зарубіжних вчених впровадження інклюзивної освіти. Методологія неперервної освіти та наукового дослідження: колективна монографія / за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 125-132.

11. Верьовкіна Ж. Л., Любарець В. В. Журнал спостережень та планування роботи асистента вчителя закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Київ : Міленіум, 2020. 90 с.

12. Верьовкіна Ж. Л. «Підготовка майбутніх учителів художньоестетичного циклу до профільного навчання учнів у закладах загальної середньої освіти». дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2021. 273 с.

13. Вчимося бути толерантними : тренінговий курс для молоді / упорядники : А. Донець, В. Дьомкіна, О. Собченко. Донецьк, 2008. 50 с.

14. Глінчук Ю. О. Виховання милосердя у дітей молодшого шкільного віку в умовах кардіоревматичного санаторію : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Вінниця, 2011. 225 с.

15. Грива О. А. Толерантність молоді в полікультурному середовищі: монографія. К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2007. 275 с.

16. Державний освітній стандарт початкової школи НУШ для учнів з ООП. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

17. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
18. Державний стандарт базової і середньої освіти: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. №24. 68 с.
19. Довбенко С.Ю. Виховання толерантності у школярів в умовах полікультурного суспільства // Освітній дискурс: збірник наукових праць, 20(2), 2020. С. 33-44
20. Єгорова Г. А. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (корекція емоційно-вольової сфери) для 5-6 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. URL: <http://kyiv7.irc.org.ua/news/14-14-59-06-08-2021/>
21. Єльчанінова Т. М. Особливості соціалізації обдарованих учнів у новій українській школі / Т. М. Єльчанінова, О. В. Гармаш // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. 56, 2017. С 62-71.
22. Єльчанінова Т. М., Підчасов Є. В., Зіза Є. О., Карлашова Л. А., Філіппська І. В. Психологічна підготовка педагогічних працівників до виявлення та профілактики проявів булінгу серед учнівської молоді // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. I (57), 2018. С 103-119.
23. Живолуп Л. В. Тренінг розвитку толерантності у підлітків / Автор-укладач Л. В. Живолуп. Кременчук, 2008. 33 с.
24. Жук Т.Я., Трикоз С.В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток психомоторики та сенсорних процесів» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: https://docs.google.com/document/d/10Rzs0tB2bf-c5gZg_7cKYg0bb-xYKccAE6tvLdrNOs0/edit
25. Загуменна В.О. Тренінгова програма «Формування толерантної свідомості підлітків». URL: <https://naurok.com.ua/treningova-programa-formuvannya-tolerantno-svidomosti-pidlitkiv-223887.html>

26. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Редакція станом на 24.06.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

27. Закон України від 06.09.2018 №2541-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-viii#Text>

28. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

29. Залановська Л. І. Методологія дослідження компонентів міжетнічної толерантності. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія. Психологія. 2015. Вип. 2 (36). С. 58-68.

30. Заремба В.В., Ліщук Н.І., Морозова Н.В., Блеч Г.О. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення з використанням методики ТАН-Содерберг» для 2-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: https://docs.google.com/document/d/1xYsnGmo_GQHx18Iy5c7-i7YjZ19JyqRnRQrLoatHWFE/edit

31. Засенко В.В. Компетентнісний підхід як теоретико-методологічна основа розбудови освіти дітей з особливими потребами / В.В. Засенко, Л.І. Прохоренко // Практична психологія в інклюзивному середовищі: матеріали І Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 21.02.2019 / За заг. ред. В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля ПереяславХмельницький: Видавець Я. М. Домбровська., 2019. С. 17-22. <https://lib.iitta.gov.ua/715928/>

32. Засенко В.В. Спеціальна освіта: кроки до змін / В.В. Засенко // Особлива дитина: навчання і виховання. 2017. № 1. С. 7-12. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712960/>

33. Звіт за результатами дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області за ініціативи з розвитку послуг в громадах для дітей та сімей проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що виконується Alinea International Ltd. за

підтримки Уряду Канади, 2021. URL:
https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/04/02/Doslidzhennya_dostupu_do_inkluzyvnoyi_osvity_2_02_04.pdf

34. Канішевська Л. В. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності: теорія і практика : монографія / Л. В. Канішевська, І. Г. Сухопара. К. : Компринт, 2017. 403 с.

35. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

36. Компанієць Л. Г., Убейволк О. О. Толерантність як детермінанта ефективності міжкультурної комунікації: соціально-філософський аналіз. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. Вип. 2. С. 74-76.

37. Концепція Нової української школи. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>

38. Кузьменко Р.І. Толерантність в людському бутті: екзистенціальні та гендерні виміри : дис. ... д-ра. філософії : 033 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 200 с.

39. Куравська Л. С. Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL:
https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKeUdyTl9rVmgxYUU/view?resourcekey=0-bnxrip6n_9muIS9UsDwMVQ

40. Кушнір Ю.В., Оверчук В.А. Особливості формування толерантного інклюзивного простору у навчальному закладі // Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». № 1 (22), 2018 URL:
<https://pedagogy.donntu.edu.ua/2-25-2018/iu-v-kushnir-v-a-overchuk/>

41. Лапа В.М. Формування комунікативної толерантності старшокласників у процесі внутрішкільної інтеграції в умовах інклюзивного навчання : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2018. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2019. 217 с.

42. Левченко, Л. Г. Толерантність у житті людини / Л. Г. Левченко // Шкільному психологу. Усе для роботи. 2016. № 5. С. 20-24.

43. Лист МОНУ «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» від 31.08.2020 р. №1/9-495 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimipotrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>

44. Лист МОНУ «Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році» від 30.08.2021 р. №1/9-436 URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-list-mon>

45. Логвінова І. П., Кучеренко Ю. О. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (корекція особистісного розвитку) для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/3-logvinova-korekziya-rozvitku-0-4-kl.pdf

46. Миронова С. П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. 304 с.

47. Міненко А. В., Грикун А. С. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Соціально-побутове орієнтування» (варіативний модуль «Подорож у життя») для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для

дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://docs.google.com/document/d/0B3m2TqBM0APKZGZzM1U0VWFIUDg/edit?resourcekey=0-FKcN3AbROwNNzKEITAVEsw>

48. Москаленко А. Толерантне ставлення до оточення: заняття з елементами тренінгового заняття учнів 8-9-х класів / Анастасія Москаленко // Соціальний педагог. 2017. № 2. С. 47-49.

49. Наказ МОН від 08.06.2018 №609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» URL: <https://deponms.carpathia.gov.ua/uploads/newdocs/NMO609.pdf>

50. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#n10>

51. Нова українська школа : poradnyk dlya vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н.М., К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>

52. Омельченко І. М., Федорович Л. О. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/1-programa-zpr-rozv-movl-pid-1-4-kl.pdf

53. Остапенко Т. В., Авраменко Ю. В., Свистун Г. М. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Програма корекційних занять з ЛФК для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату» для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. URL: <http://kyiv7.irc.org.ua/news/14-13-25-06-08-2021/>

54. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П. Миронова. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

55. Пірен М. І. Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації. Соціальна і гуманітарна політика. Вісник НАДУ. 2015. № 2. С.51-56
56. Поліщук В., Лещук Г. Толерантність як особистісна характеристика в умовах імплементації інклюзивної освіти. Vol. 7, No. 3. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 338- 346. DOI: 10.25128/2520-6230.20.3.8.
57. Постанова КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>
58. Постанова КМУ від 26.04.2022 №483 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 95». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2022-п#Text>
59. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» / І. В. Кравцова, Л. Л. Стахова. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 80 с.
60. Рассказова О. І. Організація уроків толерантності як умова розбудови інклюзивної освіти в Україні / О. І. Рассказова, Н. В. Тарасенко // Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна педагогіка. 2016. № 3. С. 6-9.
61. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
62. Сайко Х.Я., Островська К.О. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній школі. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tolerantnist.pdf>
63. Сак Т. В., Прохоренко Л. І. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (корекція когнітивного розвитку) для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/4-programa-korekcziya-rozvitku.pdf

64. Сулейманова Ю. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором. URL: https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKVk1qaTIVZfVyVVE/view?resourcekey=0-qHhrN1nBob1aNgcpB_WDcQ

65. Сухопара І.Г. Формування толерантності у молодших школярів у позааурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016. 467 с.

66. Сухопара І. Роль вчителя як чинника формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку / І. Сухопара // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Дод. 1. до вип. 31, т. II (45) : Тематичний вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К. : Гнозис, 2013. 530 с. С. 478-482.

67. Сухопара І. Групова робота як чинник формування толерантності у молодших школярів у позааурочній діяльності / І. Сухопара // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Дод. 4. до вип. 31, т. IV (12) : Тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. К. : Гнозис, 2014. 384 с. С. 359-364.

68. Тарасова В.В. Навчання та виховання дітей із порушенням інтелекту : навчально-методичний посібник / В.В. Тарасова. Харків, 2017. 125 с.

69. Таргоній І. В. Формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності. : дис. ... канд. пед. наук : 011 / Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2020. 247 с.

70. Таргоній О. Феномен «толерантність у психологічних та педагогічних дослідженнях : теоретичні аспекти визначення сутності // Освітній простір України, № 11, 2019. С. 208-214.

71. Таргоній І. В. Готовність кураторів студентських груп до виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2019. Вип. 6 (329). Ч. 2. С. 109-117.

72. Таргоній І. В. До питання використання потенціалу позааудиторної діяльності педагогічних коледжів у контексті проблеми виховання толерантності студентів Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2020. Вип. 1 (68). С. 272-276.

73. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

74. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку / В. І. Тернопільська // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2014. Вип. 82, Част. І. С. 66-71.

75. Трофименко Л. І., Куравська Л. С. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL: <https://docs.google.com/document/d/1iD4VdU-mUFgJHvUKqFzdusEsIL-kSquAh7JNoK7xZ7w/edit>

76. Турчинова Г. В. Модернізація освітнього середовища : проблеми та перспективи: Матеріали Четвертої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 11-12 жовтня 2018 року / гол. ред. І. І. Осадченко. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 184 с.

77. Федоренко О. Ф., Мала Н. І., Савчук О. О., Москаленко Т. І. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток слухового сприймання та формування вимови для дітей зі зниженим слухом» для підготовчих, 1-5 класів загальноосвітніх навчальних закладів зі спеціальною та інклюзивною формами навчання, навчально-реабілітаційних центрів. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/2-programa-rss-ta-fv-0-5-znizhennya-sluxu-o-fedorenko.pdf

78. Форостян О. І., Шеремет Б. Г., Лещій Н. П., Малій В. М. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Лікувальна фізична культура» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/lfk-poch-1-4-klasi-gluxi.pdf

79. Хайдарова О.С., Блеч Г.О. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: https://docs.google.com/document/d/1uXE_Y9uh4PYflzeznc8zuLgIb060gRJoa8RzW6sPyU/edit

80. Хафізов О. Толерантність як загальнолюдська цінність: заняття з елементами тренінгу / О. Хафізов // Психолог. 2015. № 9-10. С. 29-30.

81. Хіля А. В. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Вінниця, 2017. 22 с.

82. Хомуленко Т. Б., Поденко А. В., Фоменко К. І. Тренінгові психотехнології в програмах психологічного супроводу. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. 54. Харків : ХНПУ, 2016. 273 с.

83. Цимбалару А. Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. URL: <http://www.ime.edu-ua.net>

84. Чайковський М. Є. Інклюзія як умова розвитку вільної особистості / М. Є. Чайковський // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : тези доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету „Україна”, 2013. С. 107-109.

85. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього

простору : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.05 / Державний заклад «Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Старобільськ, 2016. 570 с.

86. Ярмола Н.А. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Соціально-побутове орієнтування» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://docs.google.com/document/d/1KRYtu3At91vycrhjc1kGCWQhk8xVVN2KP2tLPNC1DXo/edit>

87. Ярмощук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмощук // Шлях освіти. 2009. № 2. С. 24-28.

88. Andrews J. The inclusiv Classroom Educational Exceptional Children / J. Andrews, J. Lupart; The University of Calgary : Nelson. Thomson Learning, 2000. 561 p.

89. Chaikovskiy M. Self-regulation of behavior of students with special needs in conditions of inclusive educational space / M. Chaikovskiy // European applied sciences / editor-in-chief : Stephan Herzberg. Stuttgart, 2014. № 4. С. 43-45.

90. Czajkowski M. Doswiadczenie we wprowadzeniu inkluzywnego nauczania na uniwersytecie „Ukraina”/ Mychailo Czajkowski // Miejsce innego we wspolczesnych naukach o wychowaniu : Inny wobec wyzwian wspolczesnego swiata. –Tom 4. Lodz : Wydawnictwo Naukowe, 2011. S. 477-483.

91. Declaration of Principles on Tolerance, (1995). (Adopted and proclaimed by Member States of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France, 16 November 1995). UNESCO.

92. Destutt de Tracy, A.L.C. (2018). Éléments d'idéologie. Wentworth Press.

93. Grohman Magdalena. Teaching for Creativity: Mini-c, Little-c and Experiential Learning in College Classroom. Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne. 2018. № 2. P. 106-132. Poland

94. Kuzmenko R. I. Tolerance as Basis of Education. *Research Journal of Education, Psychology and Educational Sciences*. 2020. Issue 1. P. 9-12.

95. Mann R., Khyzniak O. Active Tolerance as a Collective Project: Global and Local Dimensions. *Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*. 2017. Volume 22, Issue 4, Ver. P. 13-25. URL: https://www.researchgate.net/publication/316481938_Active_Tolerance_as_a_Collective_Project_Global_and_Local_Dimensions

96. Myronova S. Method's curative education and psychotherapy technologies in the corrective work with mentally retarded children / S. Myronova // *Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University* / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. Issue 5. Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015. P. 218-228